

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

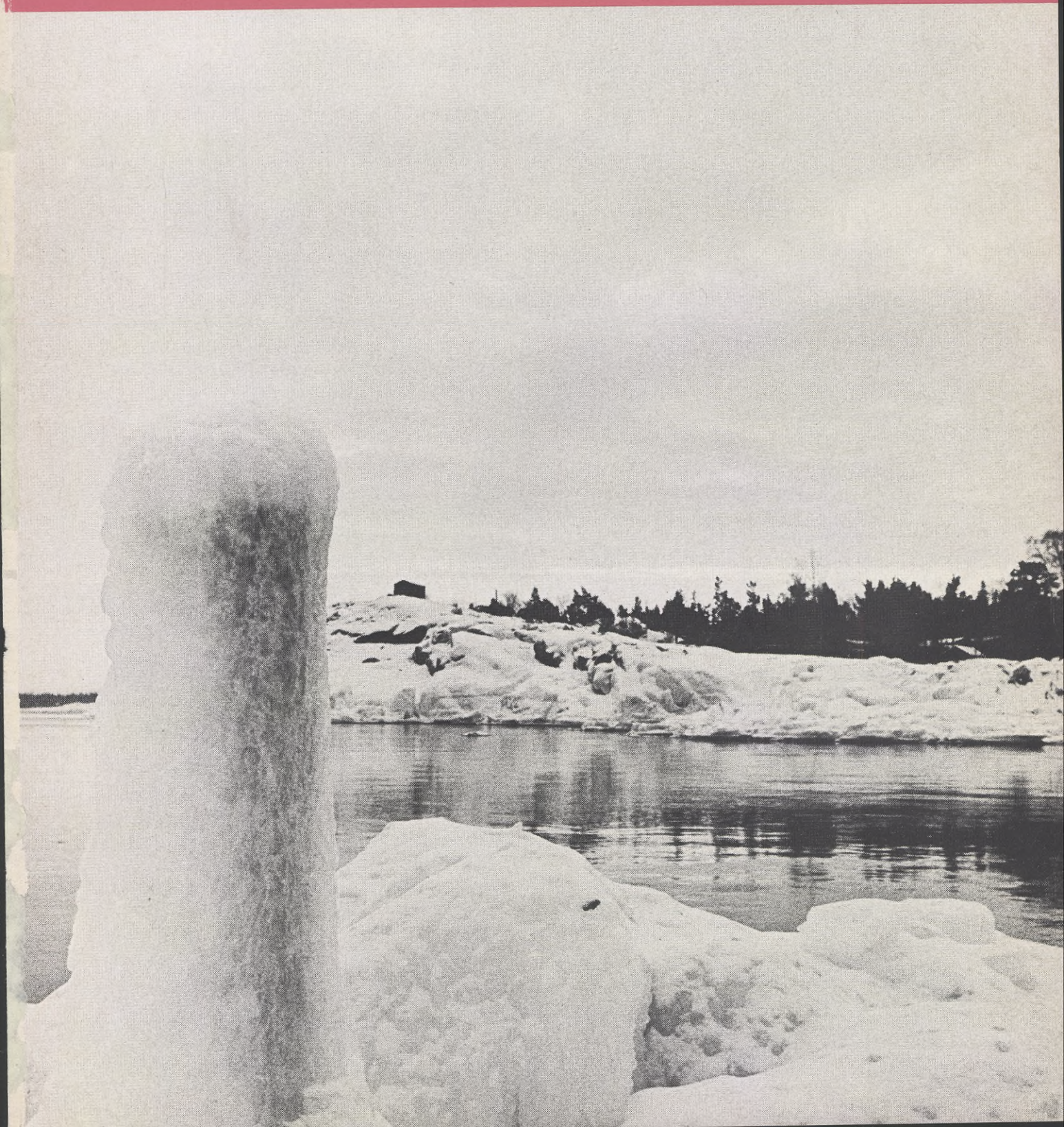
1•77
januari

SOCIALMEDICIN • MILJÖFRÅGOR • HANDIKAPP

Tidskrift för Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka

pris 3:—

GOTT NYTT ÅR tillönskas av

STOCKHOLM

Ansvar, Box 5071

Berkel AB, Box 829, Johanneshov

Falk, Sven, revisor, N. Mälarstrand 38

Hemlin, John W, AB, Box 43033

Johnsson, Allan, Maskinaffär, Ystadv. 83, Johanneshov

Ljud & Bild AB, Artemisgatan 12

Lundberg, H G, AB, Bryggargatan 14

Sandstedt, Axel, Trävaru AB, Apelbergsg. 50

STOCKHOLMS OMGIVNINGAR

Bergholtz Klockgjuteri, Sigtuna

AB Marabou, Sundbyberg

Möbelnytt, Tulegatan 2, Sundbyberg

SODERTALJE

Bohm, Sten-Rune, doktor

KONVALESCENTHEM

Konvalescenthemmet Björkefors

Konvalescenthemmet Åsen

Långasjöns Semesterhem

Svanholmens Vilohem

Status, organ för Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka
Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka, Styrelsen

Föräldraföreningen för hjärt- och lungsjuka barn och
ungdomar, Styrelsen

Förbundsexpeditionens personal

Riksföreningen för Cystisk Fibros

DNTC, De Nordiska Tuberkulosförbundens Centralorg.

LOKALFÖRENINGAR

Blekinge läns centralorganisation för hjärt- och lungsjuka

Karlskrona konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Karlshamn

Ronneby konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka

Furs patientförening

Gotlands konvalescent- och patientförening

Gävleborgs centralorganisation för hjärt- och lungsjuka

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Bollnäs

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Gävle

Konvalescentföreningen för hjärt- och lungsjuka i Hofors

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Sandviken

Patientföreningen, Lungkliniken, Gävle sjukhus

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Söderhamn

Hjärt- o Lungsjukas samorg i Gbg o Bohus län (HÄLSO)

Hjärt- och lungsjukas lokalförening, Uddevalla m o

Hjärt- o lungsjukas konvalescentför. i Göteborg (HLKG)

Patientfören. Renströmska sjukhuset, Göteborg (PRS)

Patienternas självhjälpkassa, Svenshögen

Hallands hjärt- och lungsjukas centralorganisation

Mellersta Hallands konvalescentförening

Södra Hallands konvalescentförening

Varbergs m o konvalescentförening

Föreningen hjärt- och lungsjuka i Jämtlands län

Sollidens patienters understödsförening, Östersund

Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Jönköpings län

Jönköpingsortens konvalescentförening

Värnamo konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka

Lokalavdelningen för hjärt- och lungsjuka i Nässjö-Eksjö

Hjärt- och lungsjukas lokalförening i Tranås m o

Hjärt- och lungsjukas lokalförening i Vetlanda o Sävsjö

Eksjö patientförening

Kalmar läns centralorganisation för hjärt- och lungsjuka

Föreningen hjärt- och lungsjuka, Kalmar

Nybro konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka

Föreningen Hjärt- och Lungsjuka i Oskarshamn

Vimmerbyortens förening för hjärt- och lungsjuka

Föreningen hjärt- och lungsjuka i Västervik

Föreningen hjärt- och lungsjuka, Öland

Dalarnas hjärt- och lungsjukas centralorganisation

Norra Dalarnas hjärt- och lungsjukas lokalförening

RHL lokalförening Avesta, Hedemora och Säter

Hjärt- och lungsjukas lokalförening i Borlänge

Lokalförening i Ludvika m o

Hjärt- och lungsjukas förening i Falun

Högbo patientförening, Falun

Kristianstads läns centralorg. för hjärt- och lungsjuka

Hässleholmsortens kamratfören. för hjärt- och lungsjuka

Kristianstadsortens konv.fören. för hjärt- och lungsjuka

Nordvästra Skånes konv.fören. för hjärt- och lungsjuka

Österlens konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka

Hjärt- och lungsjukas förening i Kronobergs län

Hjärt- och lungsjukas förening i Älmhult

Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Malmöhus län

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Helsingborg m o

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Lund m o

Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Höganäs

Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Ystad

De hjärt- och lungsjukas lokalförening i Landskrona

Mellanskånes konvalescenthjälp, Eslöv

De hjärt- och lungsjukas förening i Malmö

Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Trelleborg m o

Patienternas förening Nytt och Trevnad, Orup

Status

Organ för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

nr 1 1977 årgång 40

Ansvärlig utgivar: Tord Axelsson
Redaktör: Erik Ransemar

Förbundskansli:

David Bagares Gata 3, 1 tr, Sthlm

Postadress: Box 3196,

103 63 Stockholm

Telefon: 08/23 15 30

Postgiro: 95 00 11 - 7

Tryckeri:

Axlings Tryckeri AB,
Södertälje

Prenumerationspris:

Helår 25.—, medlemspren. 10.—

Ur innehållet:

Om jordvärmen och dess möjligheter skriver Sture Wahlström i en aktuell miljöartikel på sid 5

I Niška Banja i Jugoslavien finns ett modernt rehabiliteringscentrum för hjärtränning. En presentation finns på sid 8

Rune M Lindgren presenterar Albin Amelin — arbetarklassens målare på sid 12—13

Det skall bli en stor RHL-kampanj kallad Hjärtats Dag under år 1977. Gunnar Nilsson rapporterar på sid 14

Bildkryss sid 17

Omslagsbild: Mark Markefelt

Foto sid 7 och 10: Mark Markefelt
Bilderna på sid 12 och 13 är från boken Amelin, Arbetarkulturs förlag, och återges med förlagets tillstånd

Än snurrar arbetsmarknadens karusell

Trots alla nya bidragsformer och trots alla aktiveringsåtgärder från arbetsmarknadsverkets sida, är det vid nyår 1977 lika många handikappade som söker arbete på "öppna marknaden" som det har varit varje nyår under de senaste tio åren. Antalet inskrivna handikappade vid arbetsförmedlingarna under den senaste tioårsperioden har växlat mellan 75 000 år 1966 och 97 500 år 1971. När den tidigare använda arbetsvårdsstatistiken spolades i april 1975 var antalet "arbetshandikappade sökande vid arbetsförmedlingen", 86 000 (perioden maj 1974—april 1975).

Ingenting har ändrats på arbetsmarknaden för den som är handikappad, kan det tyckas. Men det är inte sant. Det har skett förändringar. En är av genomgripande karaktär, en av underordnad karaktär. Bägge förändringarna visar tendenser som är av bestående karaktär.

Vi lever i en marknadsekonomi. Den styrs av vissa enhetliga "lagar" för produktionen. Konkurrensen, inte minst den internationella, tvingar företagen att på en timma producera det som det för några år sedan var tillräckligt lönsamt för dem att producera på två. För att upprätthålla lönsamheten satsar man mer och mer kapital på maskiner och utrustning. Då kan man producera i en högre takt än tidigare. Men samtidigt blir arbetskraften "dyrare och dyrare". Då höjer man kraven på arbetskraften, urvalskriterierna blir strängare. Samhället omvandlas för att anpassas till utvecklingen inom de ledande produktionsgrenarna, olönsamma företag läggs ner, jordbrukets småbrukare och hantverkarna slås ut liksom småhandlarna.

I denna utveckling sitter de handikappade i skruvstället. Genom ökad bidragsgivning till företagen, genom bidrag till omändringar av arbetsplatserna, genom nya administrativa grepp inom arbetsförmedlingen, tex tillskapandet av anpassningsgrupperna, kan man åstadkomma en viss rörelse. Men det blir inte mer än marginella förändringar. I det halvskyddade arbetet finns idag inte mer än 7 500 personer som fått nya arbeten. Antalet som fått nya arbeten genom bidraget till anpassning av arbetsplatsen är försvinnande litet. Det torde röra sig om några hundra. Resten av bidragssystemet används för att hindra en ytterligare utslagning från arbetsmarknaden.

I stället för att gå till grunden med det som sker, fortsätter man sin kringkretsande politik. Arbetsmarknadsstyrelsen ändrar statistiken, när verkligheten sätter alltför negativa spår i arbetsvårdens resultat, regeringen försöker finna fler och allt högre bidragsformer för att förmå företagen att anställa dem som de inte "bör" anställa, om de skall följa sina egna marknadslagar.

Hur länge skall egentligen den här karusellen fortsätta snurra, innan handikappörelsen hoppar av och säger ifrån att det inte går längre?

ERIK RANSEMAR

Förbud mot handikapp väckte stort intresse när den väl kom till Jönköping

Kommunalrådet Ingvar Samuelsson, psykolog Rolf Adrell och HCK:s ordförande Gustav Johansson i ett aktuellt utställningshörn.

Så kom äntligen den sedan länge bebådade utställningen Förbud mot handikapp till Jönköping och invigdes den 26 september 1976. Men det var icke utan viss vända utställningen kunde tagas emot. Men genom ABF:s försorg som garant för utställningen kunde den komma till stånd. Kommunen och landstinget trädde också till med medel och upplät lokal i den nybyggda stadsgården på

Råslätt i Jönköping. Utmärkt lokal men bara för långt från centrum. Besöksantalet har ändå varit gott, cirka 125 besök om dagen, men så hade också inbjudan gått ut till en lång rad organisationer. Fackföreningar, kommuner och landsting, handikappråd, studieförbund, skolor m fl och naturligtvis också alla handikapporganisationer i Jönköpings kommun.

RHL söker ny redaktör till Status

Erik Ransemar som redigerat Status sedan 1970 vill övergå till annan verksamhet. Vi söker nu en person som på freelancebasis vill redigera Status. Tidskriften utkommer med 10 nummer per år, 24 sidor per nummer (julnummer 36 sidor). Redaktören svarar för kontakten med skribenter, fotografer etc och med tryckeriet, redigerar och gör layout, skriver varje månad ledaren och i övrigt de artiklar han/hon har lust för.

Svar med löneanspråk, referenser och arbetsprov till RHL, Box 3196, 103 63 Stockholm.

Förfrågningar besvaras av Bengt Dahlström, tel 08/23 15 30.

En del aktiviteter har också ingått i programmet under utställningens gång. Förutom invigningen av HCK:s ordf. i Jönköping Gustav Johansson den 26 sept. hade måndagen den 4 oktober kommunala handikapprådet i Jönköping ordnat med en stor konferens med huvudsaklig tanke på barnomsorgen och integration av handikappade barn, främst i skolorna. Även andra för handikappade viktiga frågor diskuterades. Vid utställningens slut den 8 oktober hade ordnats med ett teaterprogram.

Av de utställningar av detta slag som undertecknad bevistat får "Förbud mot Handikapp" det bästa betyget, med tanke på möjligheterna för en vandringsutställning. En informativ utställning med massor av tips för skapande av lämpligt materiel och utrustning i bla bostäder, allmänna lokaler, gator och trafikmetedel. Bland dem som också bidragit med utställningsmateriel märktes landstinget och Televerket.

Vi hoppas att de län som ännu icke haft förmånen ta emot utställningen gör detta. Den har ett budskap, den skapar opinion och väcker till eftertanke. De handikappade har här med denna utställning en möjlighet att göra sig hörda i ett alltmör och jäktat samhälle.

Gustav Englund

Pensionerna höjdes något i december

För att ge folkpensionärerna kompensation för prishöjningarna höjdes folkpensionerna i december 1976. Genom en indexhöjning ökade folkpensionen (inklusive fullt pensionstillskott) för år räknat med 360 kr för ensam ålderspensionär, med 615 kr för pensionärspär och med 435 kr för en förtidspensionär.

De höjda pensionerna ökade den månatliga pensionsutbetalningen fr o m december med 30 kr för ensam ålderspensionär, med ca 50 kr för pensionärspär och med ca 35 kr för förtidspensionär. Folkpensionsbeloppet uppgår därmed till 1 070, 1 828 respektive 1 293 kr i månaden. Hårtill kommer i förekommande fall kommunalt bostadstillägg som utbetalas samtidigt med folkpensionen.

De italienska tågen drivs till betydande del med energi som utvunnits ur vulkanånga.

Den geotermiska energin

Om jordvärmen och dess möjligheter i dag och i framtiden handlar denna miljöartikel av **STURE WAHLSTRÖM**

Om jordvärmen och dess möjligheter i dag och framdeles skriver **STURE WAHLSTRÖM** i denna artikel, där han framhåller att det för svenska förhållanden gäller att i första hand kartlägga var det kan vara lämpligast att söka utnyttja jordvärmen och sedan att utveckla borrhningstekniken.

I Toscana, sydväst om Volterra, mitt emellan Pisa och Grosseto, finns en plats som heter Larderello. Namnet har den fått efter en fransman, greve Larderel, som 1818 anlade de efter honom benämnda fabriker på Monte Cerboli, där borsyra och borax utvanns. Långt före honom hade man funnit att Toscanas vulkaniska områden innehöll väldiga mängder borsyra och andra mer eller mindre värdefulla ämnen.

För medeltidens människor måste det här området ha tett sig ytterligt skrämmande. Överallt rök, bubblade och jäste det. Det påstås förresten att

Dante skulle ha varit här och inspirerats till den gudomliga komedin.

Vulkanisk ånga i Italien

År 1905 började den vulkaniska ångan i Larderello användas och omvandlas till elektrisk energi, fast i minimal skala. Efter andra världskriget gjordes väldiga utbyggnader och nu produceras i Larderello kolossala mängder energi, varav tre fjärdedelar går till de italienska statsjärnvägarna, som faktiskt till mycket betydande del drivs av ur vulkanånga utvunnen energi.

Överallt i Larderello ser man väldiga industrianläggningar, borrhorn och enorma rörsystem. Vem vet om inte Dante även i dag skulle kunnat finna inspiration bland molnen av ånga och rök, monsterliknande cisterner och mullrande maskiner.

Varmvattenkällor på Island

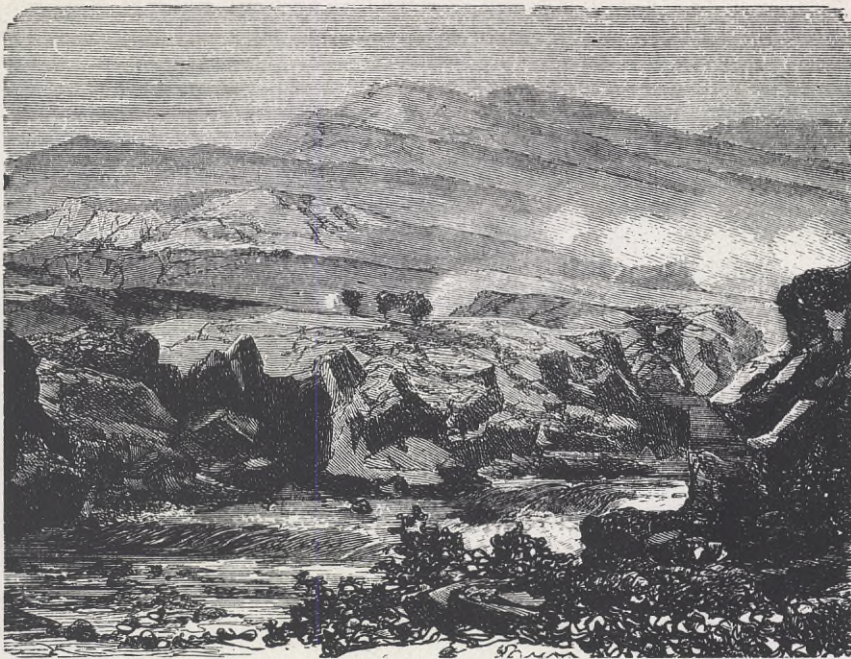
På Island finns energi i form av vattenkraft och jordvärme (ångkällor och

varmvattenkällor). Bara en liten del av vattenkraften är utbyggd. Fullt utnyttjad skulle den kunna ge 35 miljarder kilowattimmar per år, vilket är fyra femtedelar av den vattenkraft som Sverige producerar. De varma källorna, geysir, finns till ett antal av omkring 700. De kan ge 2 000 liter 80–90-gradigt vatten per sekund. De flesta husen i Reykjavik värms upp av sådant vatten, och med en fortsatt utbyggnad räknar man med att två tredjedelar av Islands befolkning skall få sina hus uppvärmda på det här sättet.

Ångkällorna har även börjat byggas ut för elproduktion. De representerar väldiga energiresurser, men utbyggnaderna kräver mycket stora investeringar, som Island har svårt att klara utan utländskt kapital. Därför gör man stora ansträngningar att locka till sig utländska industrier. En stor schweizisk aluminiumindustri, Aluswiss, är redan på plats. Den betalar 0,9 öre per kilowattimme för energin. En islänning får betala 5,6 öre.

Tyvärr släpper Aluswiss ohämmat

Larderello i Italien så som man antar att det såg ut på Dantes tid.

ut sina föroreningar i luften, havet och på marken. Framställningen av ett ton aluminium ger ett ton koldioxid, ett halvt ton koloxid, 20 kg aluminiumklorid och 10 kg svaveldioxid.

Många länder, bland dem även Sverige, har funderingar på att lägga starkt energikrävande industrier på Island. Härigenom vinner man två fördelar: man får billig energi och kan exportera sina föroreningar.

Att vissa natur- och jordbruksområden på Island kan komma att förstöras genom ökad industrialisering är islänningarna medvetna om, men de försöker trösta sig med att kommande utländska investerare skall kunna övertalas att ägna större uppmärksamhet åt reningsanläggningar av olika slag. Dessutom hoppas man småningom kunna höja energipriset något. En tröst är också att lågtrycken och den ofta intensiva blåsten (som kanske framdeles kan användas för vindkraft) tidvis rensar luften ganska effektivt.

Jordvärme i bostaden

I dag använder man jordvärme på Island huvudsakligen för bostadsuppvärmning, samt i växthus och simhallar. Dessutom i industrin och till elproduktion. Nu bor ca 46 procent av befolkningen i geotermiskt uppvärmda bostäder. Man kan anta att denna andel ökas till upp emot 70 procent.

Produktionen av geotermisk energi i landet uppgick 1974 till totalt 234 ktoe (tusen ton oljeekvivalenter). De huvudsakliga användningsområdena fördelar sig så här:

Bostadsuppvärmning och badanläggningar	88 proc
Växthus	5 proc
Industri	4 proc
Elproduktion	3 proc

Island är ännu så länge det enda av de nordiska länderna som har geotermiska tillgångar.

Frankrike satsar på jordvärme

I Frankrike, närmare bestämt i Melun utanför Paris, använder man sedan någon tid jordvärme eller geotermisk energi för uppvärmning av ett bostadsområde där det bor omkring 3 000 familjer. En underjordisk sjö på 1 800 meters djup levererar oavbrutet 71-gradigt vatten som av sig självt pressas upp till ytan. I en värmeväxlare överförs vattnets hettta till bostadselementens vattensystem. Ett problem i början var att behålla vattennivån under jorden. Men genom att pumpa tillbaka vattnet har man löst det problemet. För att inte temperaturen skall sjunka får man emellertid inte pumpa tillbaka vattnet för nära det hål där nytt vatten tas upp. Det är 850 meter mellan borrhålen.

På Island, där man utnyttjat den geotermiska energin under lång tid, och i Ungern, där man har inte mindre än 500 smärre geotermiska värmeverk i gång, använder man bara ett hål.

Den franska regeringen har beslutat att satsa kraftigt på geotermisk energi. Man tror sig om att enbart i Parisområdet kunna spara 18 miljoner ton

olja om året, när ett större värmeanläggningssystem hunnit färdigbyggas.

För att få högre temperaturer måste man djupare ned i jorden. Man räknar i allmänhet med att temperaturökningen under markytan ligger kring 20—30 grader per kilometer. För industriellt bruk anser man att det behövs en vattentemperatur kring 250 grader, och detta skulle kräva ett borrhingsdjup på ca 8 km.

I USA experimenterar man nu med olika metoder att borra sig ned till det här djupet för att kunna pumpa ned vatten och sedan ta upp det i form av vattenånga med en temperatur kring 200—250 grader.

En annan möjlighet är att utnyttja de redan existerande sprickor som man vet finns på olika djup i stora delar av världen. Skandinavien ligger inte allra bäst till, men detta hindrar inte att man med rätt teknik kan nå intressanta resultat. Temperaturmätningar som gjorts i samband med oljeborrhningarna i Skåne och i Östersjöbotten har för borrhål djupare än 1 200 meter visat värden som varierar mellan högst 81 och lägst 41 grader. Högsta temperaturen har uppmätts i Ljunghusen i Sydskåne med 81—82 grader på ett djup av 2 272 meter. Det var Sveriges geologiska undersökning som gjorde mätningen. Medelvärdet av temperaturökningen för 12 djupa borrhål är 28 grader C per km som borrhålen sjunker.

I Bergslagen och Norrland är det inte lönt att leta efter jordvärme, förklarar experterna. På olika håll söderöver kan det däremot tänkas löna sig. Det är lokala berggrundsområden, som utan att vara vulkaniska dock har en hög medeltemperatur. I en del trakter finns det djuptgående naturliga sprickor i jordskorpan, som är en tillgång då man söker jordvärme. I Skandinavien finns den förutsättningen på minst ett par ställen. En sprickzon går från Grönland genom botten av Norska havet över Norges sydspets, passerar Skåne diagonalt och går vidare genom Östtyskland, Polen och södra Ryssland fram till östra Turkiet, där den möter en liknande sprickzon, som från Östafrika går genom Röda havet och Jordandalen.

Det är möjligt, tror många geologer, att dessa djupa spricksystem, samt andra, om vilka vi ännu så länge just ingenting vet, kan lämpa sig för utvinning av geotermisk energi.

Tre områden

Senare års undersökningar har visat att det är långt vanligare med jordvärme än man tidigare trott. Utom i

Italien, Ungern, Island och Frankrike, förekommer den i bla västra USA, Mexico, Mellanamerika, Östra Sibirien, Japan, Taiwan, Filippinerna, Turkiet, Östafrika och Nya Zeeland.

Nästan enda sättet att utvinna geotermisk energi i stor skala är med hjälp av borrhål eftersom den energi man kan utvinna ur naturliga ytkällor (som i Italien och på Island) är begränsad.

Gemensamt för de geotermiska områden man känner till i dag är att de förefaller stå i nära anknytning till sentida vulkanism.

Jordvärmeområdena brukar indelas i tre olika kategorier:

- 1) Områden med torr ånga (ibland to m överhettad)
- 2) "Våta" områden, med hett vatten eller blandning av vatten och ånga
- 3) Områden med heta bergmassor (hot dry rock-områden)

Kategori 1 omfattar områden med ångfält, bla Larderello i Italien och Geysers Valley i Kalifornien. Bägge fälten används för produktion av elkraft. Tydligt beror förekomsten av torr ånga på en ganska låg nederbörd, vilket medför att grundvattennivån ligger extremt lågt.

"Våta" områden har mycket stor utbredning. Samtliga kända jordvärmeområden på Island är av den typen. Dessutom finns sådana fält bla i Mexico, Nya Zeeland och Japan. Man utnyttjar dem för såväl elproduktion (tex i Nya Zeeland och Mexico) som för bostadsuppvärmning (tex Island, Ungern, Frankrike) samt inom vissa industriprocesser.

Fält av den tredje typen (het, torr, bergmassa) är minst kända. De karakteriseras av att de är torra, vilket beror på att berget är ogenomträngligt för vatten. Man kan inte utvinna någon energi från dessa fält i deras naturliga tillstånd eftersom det saknas transportmedel att få upp energin till jordytan.

Men på konstlad väg kan man öka bergmassans genomsläpplighet genom att spränga i densamma eller pumpa in vatten under högt tryck (hydraulisk sprängning). Denna teknologi för utvinning av geotermisk energi är ännu på utvecklingsstadiet. Det råder ännu så länge viss tvekan om deras lönsamhet.

Provborrningar

Endast en bråkdel av jordvärmefälten visar sig på jordytan i form av vatten- eller ångkällor. Däremot kan lokala geologiska förhållanden informera om existensen av geotermiska fält. Detaljerade geologiska undersökningar är

Men i Sverige bygger man för kärnkraft. Bilden visar Forsmarks kärnkraftsbygge.

därför ett viktigt led när man söker efter geotermisk energi.

Man använder också andra metoder. Med geofysiska och geotermiska metoder mäter man den elektriska ledningsförmågan för bergarterna. Med seismiska metoder mäts ljudhastigheten i dem och i borrhål mäts värmeledningsförmågan och temperaturgradienten. Man gör också kemiska analyser av grundvatten osv.

Gemensamt för alla dessa metoder är att resultaten kan tolkas på flera olika sätt. Den slutliga bekräftelsen på existensen av geotermiska fält får man först vid provborrningar.

Speciell teknik krävs

Den teknik som används när man borrar efter olja är inte så lämplig för geotermiskt bruk, eftersom oljeborr-

ningar vanligen görs i sedimentära (lösa) jordlager till skillnad från geotermiska borrhål som ofta måste göras i vulkaniskt berg eller urberg, som är mycket hårdare. Dessutom arbetar man här ofta vid mycket högre temperatur. Det finns alltså behov av en speciell geotermisk borrhåsteknik.

Med tanke på att ca 40 procent av den svenska energiproduktionen går åt till bostadsuppvärmning, så vore förvisso även en begränsad utvinning av geotermisk energi av betydande värde.

Energiutredningen har föreslagit ca en halv miljon till forskning på det här området, men det är sannolikt att den summan kommer att höjas. Fyra—fem miljoner har ansetts vara ett mera realistiskt belopp. I fle-

Forts sid 22

Hotell Radon i Niška Banja är en modern rehabiliteringsanläggning.

Rationell hjärtränning

bedrivs i Niska Banja i Jugoslavien

I Serbien i Jugoslavien finns en av Europas modernaste anläggningar för hjärtränning och rehabilitering av hjärtsjuka. Redaktören för Status hade tillfälle att under några dagar i november i fjol tillsammans med Blagoje Marinkovic besöka institutet.

Vi blev mycket imponerade över den höga standard som såväl hotelldelen som rehabiliteringsdelen visade upp. Utan tvekan har vi här en anläggning som det skulle vara av stort värde för svenska hjärtsjuka att få vistas på för att genomgå systematisk hjärtränning. Man är också mycket intresserade av att ta emot svenska patienter. Status presenterar i detta nummer en översiktlig presentation av Niska Banja skriven av docenten, med dr DIMITRIJE MIHAJLOVIC, verksam vid institutionen där.

Niška Banja är en av de äldsta termiska kurorterna, inte bara i Jugoslavien, utan också i hela Europa. Det finns många bevis för att den användes redan under antiken.

Redan romarna hade haft badbasängar. I dag finns bara ruiner bevarade. Under kejsar Hadrianus (117–138) var Niška Banja en stor och modernt byggd kurort och kejsar Konstantinus och kejsarinnan Helén byggde senare en ledning för varmt mineralvatten, 7 km lång, till residenset Nediana som nyligen har grävts ut.

Radioaktivt vatten

Naturkurorten Niška Banja kan uppvisa följande terapeutiska grundelement: termoradioaktivt vatten, radioaktiva gasen radon och radioaktiva sedimentet Bigar. Bigar används ofta vid tillverkningen av salvor mot till exempel reumatism och andra svåra sjukdomar.

Niška Banja ligger på en mils avstånd från staden Niš och bara två kilometer från huvudvägen genom Balkan till Istanbul. I Niš finns det ett flygfält.

Ett mildt och bra klimat i Niska Banja

Det är ett välkänt faktum att klimatet är en mycket betydelsefull faktor som terapeutiskt element. Niška Banja ligger omgivet av skogiga berg, skyddad av fjällmassivet Svrljig och Siževokanjonen som löper mellan de lodräta bergsväggarna i Koritnik. Därför är klimatet mildt kontinentalt utan kalla nordliga vindar.

Högsta dagstemperaturen under sommarmånaderna är cirka 30 grader, medan sommarnätterna är milda och behagliga, omkring 20 grader. Niška Banja är mycket dimfattigt — på hela året förekommer bara 15–16 dagar med morgondimma.

Tre källor

Det finns tre radioaktiva termiska källor i Niška Banja: Huvudkällan, Suva Banja och Skolska Tjesma.

Huvudkällan ligger på 250 meters höjd och har svagt jord-alkaliskt mineralvatten som lämnar mycket litet torrt sediment. Den viktigaste egenskapen hos huvudkällans vatten är att det tillhör de radioaktiva homotermerna. Radioaktiviteten är mellan 10,53 till 13,41 ME. Vattnets temperatur växlar mellan 38,2 till 38,5 grader. Källan lämnar 35—40 liter/sek.

37-gradigt vatten

Suva Banja lämnar 14 till 42 liter/sek och temperaturen varierar från 12 till 37 grader. Radioaktiviteten är mellan 5,96 till 6,75 ME. Vattnet från denna källa kan bara användas under de varma månaderna maj till oktober.

Skolska Tjesma lämnar bara 2,5 liter/sek och vattentemperaturen är 17,2 grader, radioaktiviteten varierar mellan 36,36 till 54,7 ME. Källan är en radioaktiv hypoterm och kan bara användas som dricksvatten.

Många små källor

Vid sidan av dessa tre kända källor finns det i området många små och stora källor som ännu inte har utforskats men man antar att större delen av dem är radioaktiva.

Radioaktiviteten i de tre källorna i Niška Banja är som sagt låg men vattnets temperatur och den goda tillgången på vatten är en egenskap som gör Niška Banja synnerligen attraktiv.

Under vägen från källan till kurhotellet passerar vattnet över en kons-

truerad flodbädd där Bigar avsätts som sediment. Med en speciell teknisk metod utvinns den radioaktiva gasen radon ur Bigar. Radongasens radioaktivitet når upp till 626 ME. Reserverna av radongasen är till synes outtömliga. Genom speciella rörledningar förs radongasen upp i önskad koncentration till speciella inhalationsrum.

Ur Bigar får man också beståndsdelarna till den läkande salva som används av bl a reumatiker.

En modern anläggning

Hälsovården i Niška Banja har utvecklat av Institutet för förebyggande vård, botande och rehabilitering av hjärtsjuka och reumatiker. Institutet grundades 1966.

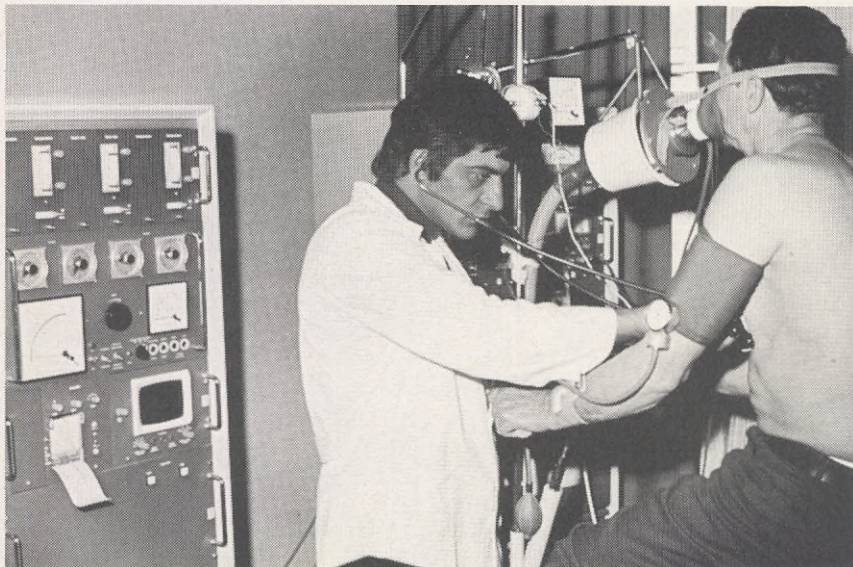
Institutet är en helt modern anläggning och den fungerar som en avdelning under medicinska fakulteten i staden Niš. På institutet hålls föreläsningar för studenter i balneoklimatologi, reumatologi och kardiologi. Institutet har 30 anställda läkare, var och en specialist inom sitt ämnesområde.

Utrustningen är helt modern och klarar alla funktionella undersökningar av patienter med hjärt- och blodkärslsjukdomar samt reumatiker. Man utför ergometriska, polikardiografiska och radiologiska undersökningar samt gör analyser i eget laboratorium.

Två hotell

Institutet förfogar över 530 sängar i två hotell. Det finns sex stora och två mindre simbassänger, i vilka man genomför rehabiliteringsbehandling. Vidare finns 65 badkar för individuell behandling, 56 bäddar för behandling

Niška Banja är en helt modern anläggning.

*Artikelförfattaren, docent
Dimitrije Mihajlović*

med olika salvor, 3 stora salar för motion och fysikalisk terapi, bastu och specialduschar.

Det nybyggda hotell Radon är verkligen ett förstklassigt hotell med 260 sängar, fördelade på åtta våningar, 18 enkel- och 102 dubbelrum. Varje rum är utrustat med telefon och signalanläggning. De flesta rum har egen terrass med underbar utsikt över den vackra Nišavadalen och Siževo-kanjonen. Varje våning har ett stort dagrum med färgteve och i de två översta våningarna finns öppna solarier. Köket där man lagar både vanlig mat och speciell dietmat, är modernt utrustat.

Fysikalisk rehabilitering

Omgivningarna med sluttande backar är idealiskt för motion och gymnastik. Fysisk rehabilitering försiggår ofta ute i friska luften.

Man kan behandla många olika i Niška Banja men man har framför allt specialiserat sig på reumatiska sjukdomar och följande hjärt- och blodkärslsjukdomar:

- Angina pectoris
- Myocard-infarkt — tidig och efter sjukhusbehandling
- Arterisk hypertension — labil och fixerad
- Reumatisk feber efter lugnad utveckling
- Reumatiskt hjärtfel — nyutvecklad och i kompensationsstadiet
- Endocarditis, myocarditis och pericarditis efter den inflammatoriska processens avtagande.
- Sjukdomar i perifera blodkärl (arteriosklerosis, Bürgers sjukdom, diabetisk angiopati)
- Tillstånd efter hjärtoperationer och blodkärlsoperationer (Aorto-koronari by-pass, byte av hjärtklaffar, komisurotomi, by-pass i perifera blodkärl).

Översättning: Blagoje Marinković

Framtidens skyddskläder för lungsjuka?

Luft innehåller mycket skräp

Svaveldioxid, koloxid, tobaksrök, asbest är några av de ämnen som ger besvär av olika slag

I ett nordiskt medicinskt symposium har luftföroreningarna belysts, dels vad avser sambandet mellan luftföroreningar och hjärt- och lungsjukdomar, dels vad avser skyddet för de hjärt- och lungsjuka, som är de mest sårbara i sammanhanget. **GUNNAR NILSSON** refererar Nordisk Medicins redovisning av symposiet.

Luftföroreningarna är många och av flera olika slag. Svaveldioxid kommer från förbränningen av fossila bränslen såsom olja och kol, bilarnas avga-

ser innehåller utom koloxid många oförbrända kolväten, vilka kan reagera med syret i luften under solens inverkan och bilda fotokemisk smog. Tobaksrök förpestar som bekant luften på arbetsplatser, i vänthallar, i sammanträdesrum och på restauranger. Bakterier och virus sprids som bekant också med luften som vi andas in.

Översikt

Världshälsoorganisationen har gjort upp en förteckning på faktorer förutom luftföroreningar som inverkar på

vävnadernas syrsättningsgrad: Fuktig luft inverkar på bronkerna så att de dras samman. Vind orsakar ökat energibehov. Järnbrist medför sänkta blodvärden, och näringsbrist orsakar att lungans försvarsmekanismer försvagas. Rökning i sin tur medför som bekant att bronkerna snörs samman liksom omgivningstobaksrök. Fysisk och emotionell stress vållar ökat syrebehov och damm och irriterande gaser orsakar också att bronkerna dras samman.

Erfarenhetsmässigt vet man mycket väl gränserna för vissa ämnen där

dessa medför icke önskade effekter på organismen. Svaveldioxid och sot medför överdödlighet och intag på sjukhus redan vid 500 tiomiljondels gram per kubikmeter luft och patienter med lungsjukdom försämras vid 500—250 tiomiljondels gram per kubikmeter luft vid emission av svaveldioxid och vid 250 tiomiljondels gram vid emission av sot. För båda ämnena gäller att symtom från övre luftvägarna uppträder redan vid 100 tiomiljondels gram och för samma ämnen förekommer störningsreaktioner vid 80 tiomiljondels gram. När det gäller de fotokemiska substansernas effekt på känsliga grupper vid exposition av 200 tiomiljondels gram per kubikmeter luft konstateras ökat antal astmaattacker; försämrade lungfunktion uppträder också vid samma koncentration.

Hjärt- och lungsjuka utsatta

När det gäller friska människor finns adekvata försvarsmekanismer och vad man kallar reservkapacitet vid inandning av förorenad luft. Först vid längre exponering kan man iakta vissa cellförändringar.

De hjärt- och lungsjuka saknar den friskes försvarsmekanismer. Man vet också att sjukdomar i hålor och luftvägar medför försvårat gasutbyte mellan luft och blod och vissa immunologiska funktioner upphör, varför lungornas primära försvar mot inhaleda substanser försämras. De som först drabbas av mer betydande luftföroreningar är personer med låg reservkapacitet och syretransportförmåga, dvs just hjärt- och lungsjuka.

Även om vi i Norden än så länge har en gynnsam situation när det gäller luftens beskaffenhet överskrides under vissa perioder de antagna riktvärdena för koncentrationen av vissa luftföroreningar. Sålunda uppgår halten svaveldioxid vissa tider till värden som ligger över de rekommende-

rade. Allergikerna besvärar ofta av mycket små koncentrationer, varför bilden av säkerhet ingalunda är entydig.

Att man uppmärksammat problemen beror kanske inte minst på att hjärt- och lungsjukdomarna drabbar allt fler personer i allt lägre åldrar. En hel rad orsaker samverkar till detta.

4,2 % dog i cancer

Om siffror kan ge en riktig bild av hur viktig ren luft är, så kan vi återge till exempel viss statistik från de nordiska länderna Danmark, Finland, Norge och Sverige för år 1970, då av sammanlagt 114 000 döda personer i samtliga dessa länder inte mindre än 4,2 procent dog i lungcancer och 2,4 procent avled i bronkitis.

Den allmänna översikten av luftföroreningarnas förekomst i Norden är ingalunda någon uppbygglig läsning. Energiförbrukningen i Danmark har tredubblats under tiden 1953—72 och 250 000 ton svavel emitteras varje år från de danska skorstenarna. I Helsingfors, den finska huvudstaden, är föroreningsgraden 50 gånger större än i övriga delar av Finland, men märkligt nog är bl a blyexponeringen i industrin mycket större än den som städernas befolkning utsätts för. Island är ingalunda frälst från nutidens gissel i form av partiklar och stoff i luften. Den vulkaniska sagoön drabbas bl a av stoff från Öst- och Västeuropas industricentra förutom den nedsmutsning som de egna industrierna och vulkanutbrotten på öarna vållar. Som en "kuriösitet" skall kanske nämnas att 20 procent av de isländska bönderna lider av höandnöd.

I Norge som har den äldsta lagstiftningen till skydd mot hälsovådliga utsläpp av luftföroreningar (1961 års revision av grannlagen) är situationen mindre gynnsam eftersom man redan på sextioalet mycket beroende på till-

gången på billig elektrisk kraft hastigt byggde ut den elektrometallurgiska och elektrokemiska industrin. Den norska topografin är också mindre gynnsam än i de övriga nordiska länderna eftersom förorenad luft stängs in i de trånga fjordarna och fjälldalarna och absorberas av växtlighet i skiktet närmast marken. Genom 1970 års lag har man också sökt att reglera bruket av eldningsolja, och erfarenheterna från Drammen visar att en effektiv bevakning av lagens bestämmelser liksom i Oslo inte leder till den ekonomiska katastrof som industrins ekonomer och tekniker skriade om, snarare tvärtom: man har sparat pengar. I Sverige har man som bekant infört gränsvärden, men ett relativt generellt verkande dispensystem och bristande inspektion jämte föroreningarna från kontinentens stora industriområden gör att situationen här är mindre hoppfull än man skulle önska.

Medicinska aspekter på luftföroreningarna

Hosta är en naturlig försvarsreaktion mot partiklar i luftstrupen för att eliminera partiklarna. Denna transportmekanism sätts ur funktion vid tex influensa.

Det är ett komplex av partiklar, som emitteras ur skorstenarna i våra industrialiserade länder. Svaveldioxiden irriterar slemhinnorna i andningsvägarna, och den svaveldioxid som är partikelburen deponeras i bronkerna. Effekten blir större på sjuka bronker. Exposition av rök är särskilt allvarig i barnåren, och man förmodar att en kronisk inflammation i bronkerna hämmar lungutvecklingen.

Bortsett från inverkan på blodets syrsättning har koldioxiden en förmodad effekt på fostrets utveckling un-

Forts sid 22

VÄVSTOLAR

**VÄVRAMAR
VÄVREDSKAP
KNYPPELDYNOR**

Begär katalog

Vävstolsfabriken

Fack 125, 280 64 GLIMÅKRA. Telefon 044/421 41

Riksbekant SPECIALINDUSTRI för VÄVSTOLAR i KVALITETSUTFÖRANDE

Välkommen till

A-B-F-huset

Sveavägen 41, Stockholm. Tel. 08/22 75 80

<ul style="list-style-type: none"> ● studiecirklar ● föreläsningar ● konferenser ● debatter 	<ul style="list-style-type: none"> ● teater ● musik ● film ● utställningar
---	--

Götaverken, frescomålning, 1944 (kortsidorna något beskurna)

Albin Amelin — en arbetarklassens målare

”Arbetsolidaritet”, sa Albin Amelin i en intervju 1942 — intervjuare var Emil Hagström — ”där har du vignetten över mitt måleri. Solidaritet, internationalen”. Per Olov Zennström konstaterade decenniet därefter, på 50-talet, att Amelin visserligen ”gör s k protestkonst”. Men, betonar han, ”det är inte protestkonst som vädjar till medlidandet eller det sociala samvetet”. Det är inte ”småfolket, de elända och förtryckta han skildrar, utan en klass på marsch”!

På 60-talet slår Erik Blomberg fast att Amelin hör till de stora arbetarskildrarna i svensk konst. Han har som ingen annan konstnär, summerar Blomberg, identifierat sig med kroppsarbetarnas klass.

Konst som samhällsdokument, som protest och indignation — så beskrev också Carlo Derkert Amelins konst, i ett katalogförord till Amelins sista stora utställning, på Moderna museet 1972.

Amelin själv — död i februari 1975 — deklarerade, ännu sent i livet: Konst ska vara agitatorisk. Men, tillade han, också ”en prakt för ögat”.

Arbetarklassens målare

Albin Amelin kom att bli arbetarklassens målare framom andra, och det är i entydiga beskrivningar han porträtteras.

Det sociala engagemanget i hans konstnärsinsats är ju också påfallande.

Hans bilder finns i otaliga folkethus och fackföreningslokaler. ”...röda fanor lysa som eldslågor i hans demonstrationsskildringar” konstaterade redan 30-talets kritiker. Iakttagelsen är invändningsfri.

Men arbetets värld var även i vidare mening hans motivkrets. I sitt proletära måleri svepte Amelin över hela vardagsfältet. Han stannade inte bara vid episoder i den svenska arbetarrörelsens historia, som tex ”Arkebuseringen” — en bild som skildrar dödskotten i Lunde i Ådalen, 1931. Andra titlar i hans måleri, som tex Textilarbeterska, Gruvarbetare, Varvsarbetare går i land, Hamnarbete, ”marinmålningen” På väg ut etc bekräftar att han också stannade vid ”vanliga” motiv.

Amelin framträdde med en första stor utställning 1929, samma år som författargruppen Fem unga debutera-

de. Han kom, inte utan skäl, själv att karakteriseras som en litterär målare, och var för övrigt själv en storläsare — med tyngdpunkten i sitt litterära intresse lagt på den socialt medvetna litteraturen: Josef Kjellgren och Rudolf Värnlund bland svenska författare, Gladkov, men också Dostojevskij bland de ryska, Sinclair Lewis, John Steinbeck och Upton Sinclair bland de amerikanska. Hans egna närmast måleriska prosa möter vi för övrigt i de reseberättelser han lämnar från Paris där han vistades i början på 30-talet:

"Mönjefärgade gasklockor, svarta fabriker. Dånande, rasslande järnvägsbroar och viadukter. Röker i alla färger. Rostrandade kolpråmar bärande kolets glimmande blå lågor genom det gröna fosforescerande vattnet i Canal St. Denis. Vita cementbärare och svarta kollastare..." Han prisar expressionismen, men har svårare för en del annat i det samtida måleriet. "Surrealism... täckmantel för de andefattigaste apnaturerna inom måleri och skulptur. Degeneration och självuppgivelse".

Proletariat i polardräkt

Amelin vistas också under 30-talet i Sovjet och i Lofoten; i Lofoten ser och målar han "en industrialism under fjällväggen, ett proletariat i polardräkt".

Den borgerliga kritiken reagerar rätt strävt på en del av hans bilder. Man menar bl a att Amelin genom att koncentrera sig på den "sociala innebörden i motivet" hamnat i "den rent politiska propagandan". Man ser, ställvis, hans måleri som "onjuttbart som måleri betraktat", men medger samti-

Moa Martinson,
gouache, 1935

digt det "kommunistiska agitationsvärdet" i en del bilder.

Amelin — som vill att konsten skall förstås av den enklaste människa men också uppfylla konstnärliga krav, som Erik Blomberg skriver — tonar delvis under 40-talet ned agitationen, propagandakonsten — men arbetets vardag är fortfarande en viktig del av hans motivvärld. Ett urval 40-talstitlar bekräftar det: Industrierbetare, Strejkbrytare, Fabriksarbetare, Krukmakare, Metallarbetare — så är titlarna på

hans 40-talsbilder. Natur- och blomsterstyckena blir dock allt fler i hans 40-talsproduktion.

Arbetsplatserna viktiga motiv

Den gamla indignationen blommar dock ut i sena bilder som *Friställd*, 1967, och *Demagogen*, 1970 — Amelin hade ett gott öga till det han uppfattade som politisk förljugenhet.

Vid Albin Amelins död blev det sagt att hans väsentligaste insatser låg långt tillbaka i tiden. Lite pressat kan man också hävda att 30-talet var hans stora decennium. Det var då som hans dokumentariska måleri blommade ut — studier på arbetsplatser som fabriker, varv, gruvor etc låg fö i botten på hans måleri. Det var också då han bl a etablerade sig som radikal tidskriftsutgivare. "Mänsklighet" hette den konstnärligt radikala tidskrift Amelin var redaktör för. Amelin gick till angrepp mot nazismen/fascismen i tiden i träsnitt, litografier och teckningar, teckningar delvis i en George Grosz manér.

Genom hela sitt konstnärskap förblev han dock sin motiviska huvudlinje trogen:

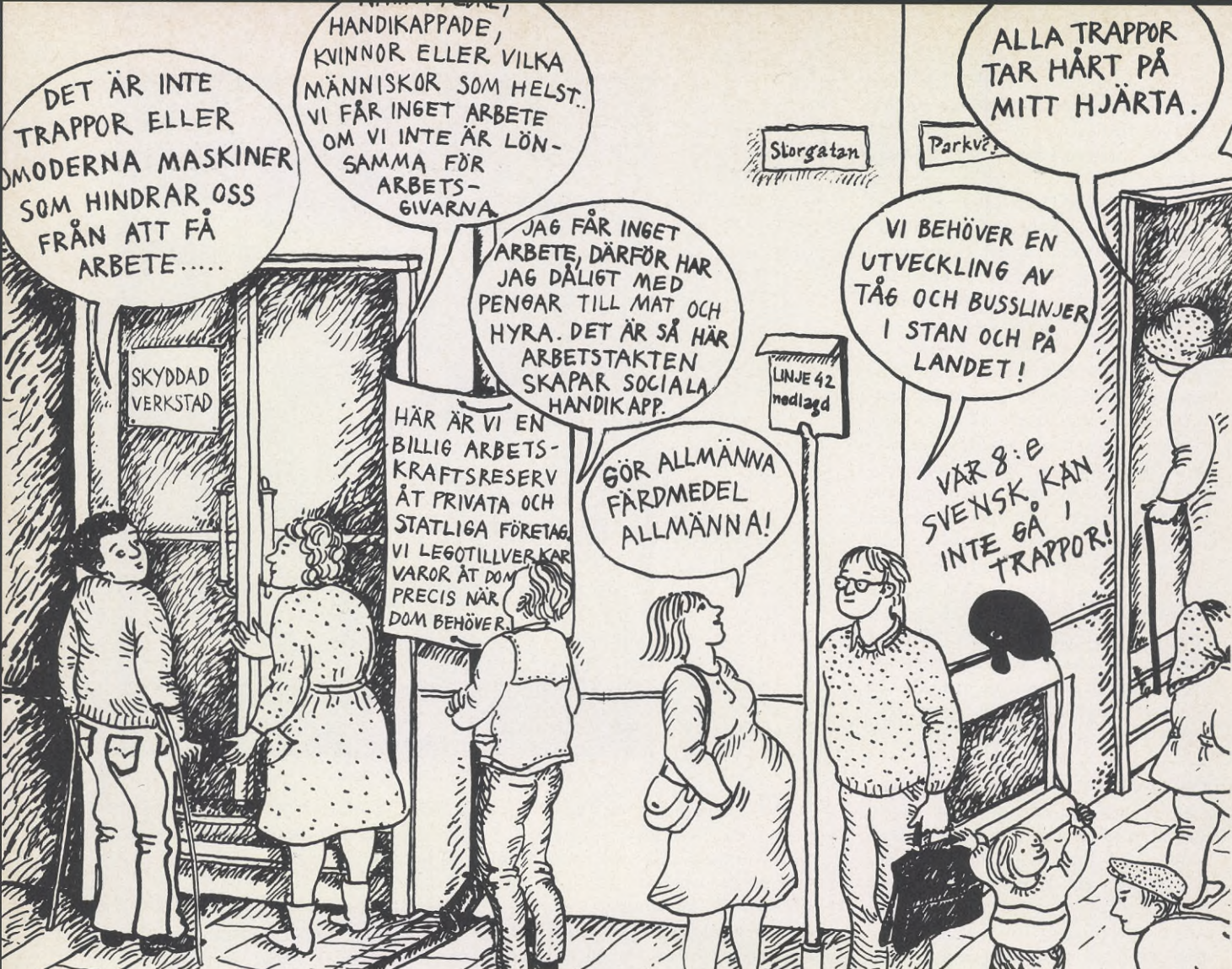
Han förblev en arbetarklassens målare.

Per-Olof Zennström låter oss möta Albin Amelin i helbild i boken "Amelin" (Arbetarkultur, 1975)

Varvsarbetare går i land, olja, 1950.

Det här är ett utsnitt ur foldern till utställningen Förbud mot handikapp, ett apropå till RHL:s nya utåtriktade kampanj.

Hjärtats Dag – ny aktivitet på många platser under året

En särskild kommitté inom Riksförbundet Hjärt- och Lungsjuka förbereder och planerar den Hjärtats Dag-kampanj som förbundsstyrelsen beslutat skall bli ett årligen återkommande arrangemang för information till allmänheten. För de lokala organisationernas planering hade en särskild ordförandekonferens sammankallats lördagen den 13 nov. i Solna. GUNNAR NILSSON var där och rapporterar.

Drygt ett trettifemtal deltagare med förbundsordföranden Bo Martinsson i spetsen ägnade lördagen den 13 november åt planeringsfrågor i samband med den Hjärtats Dag-kampanj som förbundsstyrelsen beslutat om och som, om den slår väl ut, skall bli ett årligen återkommande arrangemang.

Bättre information till allmänheten

Bengt Dahlström informerade först om målsättningen för Hjärtats Dag. En

kritisk analys hade visat att förbundet inte når ut till presumtiva medlemmar, dvs hjärt- och lungsjuka, med information. Få vet egentligen vad Riksförbundet Hjärt- och Lungsjuka är och vad förbundet har utträttat och arbetar med, fast man med framgång under många år fört de hjärt- och lungsjukas intressefrågor till myndigheters och olika organisationers kännedom. Medlemsantalet är litet i förhållande till de många presumtiva medlemmarna som finns. Samtidigt är det ange-

läget att skaffa medel till sin omfattande verksamhet. I korthet kan alltså kampanjens syften definieras enligt följande:

- Sprida information om de hjärt- och lungsjukas situation.
- Delge allmänheten information om förbundet.
- Genom försäljning av visst kampanjmaterial ge förbundet inkomster för att täcka verkligt eller planerat underskott i budgeten.

Märkesförsäljning, lotter, hjärtmärken

För att eliminera verklig och planerad deficit i förbundets budget kommer ett lotteri med försäljning av 200 000 lotter à 5 kronor att ordnas. Vid försäljning av samtliga lotter skall detta ge förbundet en nettoförtjänst av 432 000 kronor. Säljs bara 130 000 av lotterna beräknas vinsten bli densamma som nu. 20 000 kartor med brevmärken à 4 kronor beräknas ge förbundet ett netto av 40 000 kronor. Blir försäljningen av såväl lotter som brevmärken och hjärtmärken framgångsrik får också föreningarna och försäljarna 80 000 kronor att dela på.

Meningen är att centralorganisationerna och föreningarna skall svara för försäljningen och arrangemangen kring denna. Därigenom eliminerar man en utgiftspost.

Bengt Dahlström menade också att RHL skulle söka pengar ur arvsfonden för kampanjen. Med dessa medel kan informationsmötena åtminstone till en viss betydande del finansieras. Däremot är det enligt Bengt Dahlström svårt att få postens tillstånd för försäljning vid postkontoren.

Bengt Dahlström kunde också meddela att man genom förhandskontakter kunnat utverka löfte från Folkpar-

kernas centralorganisation om medverkan vid arrangemangen kring Hjärtats Dag.

Centralt från förbundet förbereder man visst mötesmaterial.

Bengt Dahlström underströk möjligheterna att nå spridning med information genom lokalradion, som har en hög lyssnarfrekvens.

Man bör, underströk Bengt Dahlström särskilt, inte glömma att söka bidrag hos landsting, ABF och kommuner. Särskilt för kontaktverksamheten bör bidrag kunna utgå.

Hans Persson gjorde ombuden också uppmärksam på möjligheterna att ordna program med lokala förmågor, kulturarbetare och lokala teatergrupper.

I diskussionen om kampanjens möjligheter gjorde Hans Persson ett påpekande om att få länsorganisationer visat intresse för förbundets anpassningskurser medan man i Skåne rönt ett sådant gensvar att man är beredd att ordna sådana kurser årligen.

Bengt Dahlström underströk att de olika arrangemangen i samband med Hjärtats Dag-kampanjen säkerligen kommer att ge medlemmar på sikt, viss betydelse ville Bengt i det sammanhanget tillmäta Folkparkernas medverkan.

Grupparbete

Före lunch ägnade man tiden åt grupparbete. Vad man diskuterade i grupperna var tidsplan för planeringen av Hjärtats Dagmöten, mötesformer, medverkande, programuppläggning, försäljning av lotter och möjligheterna att nå massmedia.

De fyra grupperna redovisade sedan i tur och ordning varje delfråga.

I stort sett syntes man ha varit eniga om formerna för de olika arrangemangen. En hel del värdefulla tips hade också grupperna fått fram.

För att kampanjen skall bli så effektiv som möjligt bör kommittéerna

utse kontaktombud, ordna temaveckor, ordna information till pressen och söka kontakt med TV-SR:s lokalredaktioner och varför inte tillsätta pressombudsmän resp kvinnor för att sköta press- och radio-teve-kontakterna. Hjärtats Dag på Skansen den 18 maj tyckte grupp II vara en olämplig dag med tanke på inträffad helg. Däremot tyckte man om Skansen-dagen som en utmärkt möjlighet att nå ut till allmänheten. Grupp III tyckte också att man kunde söka engagera läkare, politiker och kulturarbetare i de lokala arrangemangen. Bilder och bildband var andra hjälpmedel man aktualiserade. Utom Folkets Hus och ABF kunde man också, menade somliga, söka sig ut till hembygdsgårdar. I bingo-hallar kunde man söka sälja lotter och märken och varför inte söka kontakt med idrottsföreningar och till och med gå ut till travpubliken.

Pressen borde också stimuleras, inte bara genom information utan också genom tips om lämpliga reportage- och intervjuobjekt. Sist och slutligen var det viktigt, ansåg man, att man lämnade aktiv information om förbundet och hjärtsjukdomarna och naturligtvis också lungsjukdomarna.

Med hjärtat för hjärtat

Kampanjens slogan blir Med hjärtat för hjärtat, beslöt man, och Bengt Dahlström summerade grupparbetsredovisningen med att påpeka hur viktig tidsplaneringen var för hela kampanjuppläggningsen. En praktisk detalj för lottförsäljningen blev man enig om ganska snart. På lotterna skall det stå Hjärtlotteriet och De Hjärt- och Lungsjukas Rikslotteri som en underliggande rad för upplysning och vägledning till verkliga eller presumtiva köpare.

Flera yttrade sig med kritik och värdefulla synpunkter: Hadar Hallén från Jönköping, Sven Widegren från Östersund, Mary Erixon från Uppsala och Arne Andersson från Lidköping m fl.

När klockan så lackade mot fyra-snåret var det Tord Axelsson (kansliet) som eldade andarna med en upptryckande summering och skämtsamt menade att "res nu hem och jobba, era jäklar". Tord betonade att kampanjen säkert skulle bli en framgång, förutsatt att centralorganisationer och lokalföreningarna jobbade. Visade de delarna av förbundet framfötterna skulle kansliet minsann göra sitt.

Med på konferensen var också Uno Johansson från Cystisk Fibros, som lovat hjälpa till med Hjärtats Dagarrangemangen. ■

Ett tryggt stöd i en svår stund

Stockholms

ELDBEGÄNGELSEFÖRENING

Ombesörjer både eldbegängelse- och jordbegravningar. Utan enskilt vinstintresse.

Huvudkontor: Sveavägen 116 vid Odengatan

15 16 60

Söder: Ringvägen 127

40 58 59 eller 40 58 76

Folkungagatan 104 (vid Renstiernasgatan)

43 66 17

Kungsholmen: Hantverkarg. 28

Sollentuna: Sollentunav. 118

96 26 25

(AB Öhmans begr.byrå)

53 33 75

Hägersten: Blommensbergsv. 127

Östermalm: Valhallav. 143

63 40 61

vid Hägerstensk. 18 65 00

Handen: Källv. 20 B

777 22 10

Järfälla: Ombud fru G. Hahn 0758/108 00

Märsta: Ombud. Stationsg. 3 0760/191 00

Göteborg: Chalmersg. 21 031/20 21 30

Rådgivning och dödsfallsanmälan efter kontorstid 08/59 67 00

**S. HOLMGRENS
HÄLSOLIVS EFTR.**

Telefon 0920-125 72 - Luleå - Stationsgatan 25

Telefon 0911-116 26 - Piteå - Rådhusstorget

HÄLSOKOST

**FRUKT OCH GRÖNSAKER
FULLKORNSBRÖD I STOR SORTERING
RÖD OCH VIT GETOST**

GÅ TILL SPECIALAFFÄREN

- OLJEMÅLNINGAR
- REPRODUKTIONER
- LITOGRAFIER

Specialité: Inramningar
Tidningens läsare erhåller
10 % rabatt om denna
annons medtages.

**LINDBERGS
Konst & Ramar**

LULEÅ Skeppsbrogatan 46 Tel. 0920-294 92

**WESTERBERGS
Bokbinderi Eftr.**

(Innehavare Brith Nilsson)

Sandviksgatan 21, LULEÅ

Tel. 0920-291 91, bost. 0920-215 75

Snabba leveranser — Gedigna arbeten

J:a Guld & Gravyr

BÖRLIN

Hermelinsgatan 15 (ovanför gamla producenten)

Tel. LULEÅ 0920-162 13

Vi utför både gravyr- och guldsmedsarbeten av
alla slag. Humana priser.

Urreparationer med garanti.

Pensionärer erhåller 10 % rabatt.

Lindgrens Eftr. W. Larsson

KONFEKTION FÖR MODEMEDVETNA DAMER

Storgatan 19 - 951 01 Luleå - SAS-huset

Tel. affär 0920--148 55, kontor 122 13

Pensionärer 10 % rabatt jan.—febr.

*Ab Hägglunds
Varuinköp*

(Husmoderns Varuinköp)

Storgatan 33

Valand City

Luleå - Tel. 0920-127 11

Stor sortering i
TYGER
SYBEHÖR

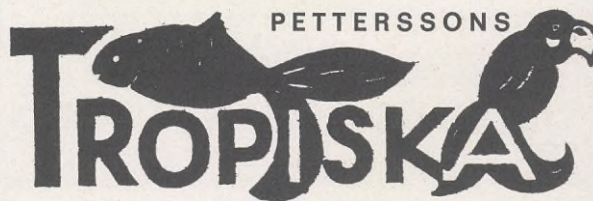
**BURDA
SIMPLICITY
STILMÖNSTER**

Eivis
HEMSLOJD

**EDEFORSGATAN 9 - 951 00 LULEÅ
TELEFON 0920-180 34**

SPECIALAFFÄREN | Mattremсор Tyger
Hemvävda mattor Stuvar
Nöthårsmattor Garner

Skeppsbrogatan 48 - Luleå

Tel. 0920-245 12

Humana priser

AKVARIER AKVARIEFISK HUND- OCH KATT-
BURAR FÅGLAR ARTIKLAR
TILLBEHÖR GULDHAMSTER

AXEL SIREBORN **Ur kondition**

— Du börjar bli tunn i håret, sa frisören och klippte med saxen i luften ett par gånger.

— Jag har märkt det själv, sa Svante. Hur kan det komma sej att håret plötsligt börja falla av. Jag har ju alltid haft ganska tjockt hår!

— Tja, sa frisören eftertänksamt, det kan bero på dålig kondition till exempel.

Svante svarade inte, istället försjönk han i tankar.

Jovisst, tänkte han och slöt ögonen, frisören hade nog rätt, han hade ju dålig kondition: först en uppslitande skilsmässa som slutade med att han blev ställd på gatan. Nioåringen, deras pojke, tittade efter honom när han lämnade lägenheten. Han skulle aldrig glömma ögonen hos pojken.

Ja, tänkte han, det är ju alltid barnen som får sitta emellan när tragiska saker i familjelivet händer. Han hade sett det tidigare hos bekanta som råkat ut för liknande omständigheter. Då hade han alltid tänkt "Stackars barn". Men efteråt hade han inte reflekterat närmare över dem. Men nu hade bekymren krupit honom närmare — han hade själv med ens hamnat mitt uppe i situationen trots att den var önskad. Nu, ett halvår efteråt, förstod han hustrun: det var ju klart att hon såg en bättre framtid med en man med stabil ekonomi med bil och en villa utanför stan. Att han var änkeman hade ju ingen betydelse i sammanhanget...

Alltså: när han lämnade hemmet den där upprörande kvällen hade han gått brandvakt på stan första natten. Kom sej inte för att söka hotellogi.

Och vänner och bekanta ville han inte söka upp och be om nattkvarter. De hade väl tillräckligt med sitt. Han föredrog att lufsa omkring på de halvmörka gatorna och tänka över allt gång på gång. Han stannade till i en port för att vila benen en stund. Plötsligt drog han lite snett på munnen och tänkte: Jaha, då blir det att börja om från början igen då...

Vid middagstiden dagen därpå gick han till ett mindre hotell och hyrde ett rum: han var helt enkelt uttröttad och måste få sova några timmar. Utan att ta av sej kläderna, bortsett från skorna, la han sej raklång ovanpå sängen och sjönk så gott som med det samma i djup slummer. Först vid nio-tiden på kvällen vaknade han vid att han hade ont i magen. Han bodde kvar på hotellet en vecka och magvärken tilltog. Han kom att tänka på att han måste ringa fabriken och sin bas där och meddela att han uteblivit på grund av sjukdom. Sen uppsökte han en läkare som efter en handpåläggning på magen remitterade honom till röntgenavdelningen på stans lasarett. Efter en stund fick han besked, han hade drabbats av magsår. Så fick han en dietlista på vad han skulle få äta, lättsmält mat: kokt fisk utan salt och andra kryddor. Det åt han i flera veckor — även om det var besvärligt att få fram dietmaten på serveringar och barer — tills den fadda maten stod honom upp i halsen. Till sist föll han för frestelsen att beställa en pepparsnitzel. Den smakade verkligen god så länge han höll på att förtära den, men efter en halvtimme återkom magvärken med fördubblad styrka. Efter ett

par dar måste han söka läkaren igen och det blev en förnyad röntgenundersökning. Han fick lägga in sej på medicinen på lasarettet för en tre veckors dietkur.

Vid den förnyade röntgenundersökningen visade det sej att såret var oläkt och vården på medicinen förlängdes med ytterligare tre veckors dietkur.

Det hela slutade med att han överflyttades till den kirurgiska avdelningen och blev opererad. Efter en vecka blev han utskriven och sjukskriven en månad. Men efter den tiden kunde han inte återgå till sitt arbete på fabriken, han kunde helt enkelt inte klara av det: nerverna hade börjat krångla. Han blev tvungen att sjukskriva sej igen gång efter annan. Plötsligt hamnade han på ett sanatorium som låg en bit utanför stan för väntersidig lunginflammation. Till en början fick han penicillinsprutor fem gånger om dan, doserna minskades efter hand till tre sprutor...

Under sina sjukhusdagar fick han aldrig något besök. När besökstiden var inne fylldes salen där han låg av besökande till hans medpatienter. Själv blundade han och låtsades sova. I själva verket grubblade han över sin son och hur denne hade det i sin nya tillvaro. Skulle han återse honom nån gång...? Nej, han visste ingenting. Han kände sej som ett rö i vinden numera. Han hade tappat fotfästet i tillvaron och visste inte hur han skulle få fast mark igen...

Det var när han, efter att han ett par gånger hade blivit tappad på vätska från vänstra lungsäcken, så småningom

Visst var han ur kondition. Men det fanns ju förklaringar. Nog skulle det ordna upp sig — för honom också. AXEL SIREBORN tecknar med knappa stimedel en trovärdig bild av den utslagnes bakgrund och personlighet.

blev utskriven som han kände sej oklippt och beslöt sej för att gå till sin gamle frisör och ansa till sej. Han uppsökte först sjukkassan och styrde sen stegen till barberstugan.

— Jovisst är jag i dålig kondition, sa han efter en lång stunds tystnad.

— Du behöver inte säga nåt mer, sa frisören. Jag vet hur du har haft det — folk pratar som du ju känner till. Men ta det lugnt och ha tröst. Allting brukar reda upp sej i det långa loppet. Det brukar det göra.

Frisören gav honom en tröstande

klapp på ena axeln när han skulle gå därifrån.

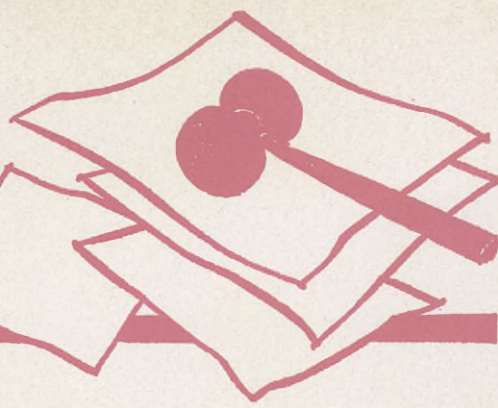
Det skulle nog ordna sej för honom också så småningom tänkte han. Och plötsligt på en lång tid kände han en smal spira av glädje strömma upp inom sej. ■

- ★ välkänd för sina stora forskningsinsatser
- ★ driver 27 forskningscentra
- ★ engagerar 7 000 personer — mer än var 25:e anställd — inom forskning

Shell — ett ledande olje- och kemikalieföretag
såväl i Sverige som internationellt sett

Einar Hiller har fyllt 70 år

Einar Hiller, fotograferad vid Östersundskongressen år 1973.

Fredagen den 26 nov. fyllde f. förbundskassören och kamreren Einar Hiller 70 år. På grund av Status ojämna utgivningstider under årets sista kvartal har vi inte kunnat uppmärksamma jubiléet tidigare. Vår hyllning till RHL:s förbundskassör under 30 år blir därför något försenad, men är icke desto mindre framsprungen av en spontan tacksamhet för Einars insatser och betydelse i förbundsverksamheten.

Född i Gävle bedrev Einar handelsstudier som han sedan fortsatte i Stockholm, dit han flyttade i unga år. Vann sedan anställningar inom för-

säkrings-, livsmedels- och affärsbranschen. Efter en sjukdomsperiod med vård på Söderby sjukhus kom Einar till De Lungsjukas Riksförbund 1943, där han alltså stannade till sin pensionering 1972. Med sin eminenta förmåga drev han Status — som tidigare haft ganska blygsamma upplagor — till oanade höjder och till den största tidskriften inom handikapprörelsen. Således uppnådde tex julnumret upplagor på 225 000 ex och förbundets ekonomiska verksamhet var säkrad för minst ett år framåt. Status var då och ända fram till 1955 förbundets enda inkomstkälla, men den var också en betydelsefull inkomstkälla för landets lungsjuka. När sjukförsäkringsreformen genomfördes 1955 miste Status betydelsen som extrainkomst för de lungsjuka, då de nu fick en ekonomisk trygghet de saknat tidigare. Snart visade det sig att Status var otillräcklig som inkomstobjekt för förbundet. Men Einar fann på nya inkomstkällor, där bla rikslotteriet och blomsterfonden kan nämnas, vilka hittills medfört att förbundets inkomstbehov kunnat täckas.

Einars krafter och arbetsförmåga togs också i anspråk för uppgifter utanför själva förbundsverksamheten.

Sålunda var han under åren 1944—1956 sekreterare i Rikskommittén för Partiellt Arbetsföra (senare HCK), adjungerad ledamot i Stockholms stads kommitté för partiellt arbetsföra, där han deltog i utredningsarbete under 4 år, ledamot i Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) rådgivande delegation för arbetsvårdsfrågor, ledamot i Statens Handikappråd.

Under åren 1943—1971 var Einars sekreterare i DNTC (De Nordiska Tuberkulosförbundens Centralkommitté) samt också sekreterare i mot-

svarande internationella organisation (IAS) och ordförande i Fhlis centralstyrelse i 12 år.

Bland Einars stora insatser måste här även framhållas skapandet och uppbyggandet av förbundets konvalescenthemsverksamhet 1950—1956, som inrymde 7 hem och som producerade 40 000 vård dagar årligen. Förutom anslag från olika myndigheter för anläggningskostnaderna, utverkade han även genom förhandlingar med bla landstingen att driftbidrag erhöles.

En erinran om Einars levnadsgärning är samtidigt ett stort och viktigt avsnitt ur förbundets historia — de är intimt förknippade med varandra. Från att 1942 ha övertagit det ekonomiska ansvaret för ett ungt ganska nybildat förbund kunde Einar vid sin avgång lämna ifrån sig ett förbund, som var starkt ekonomiskt och som var företrätt i samhällsorgan som har avgörande inflytande på de hjärt- och lungsjukas levnadsförhållanden.

Från Gävle i ungdomens dagar och via Stockholm och ett helt liv i förbundets tjänst har Einar nu bosatt sig i Malmö, där han tillsammans med Greta njuter sitt välförtjänta otium och där de också har glädjen att vara tillsammans med barn och barnbarn.

Förbundsstyrelse, kanslipersonal och för övrigt RHL-folk över hela landet tackar för Din gärning i förbundsverksamheten och önskar Dig lycka till i fortsättningen.

**Rökfria
möten**

Uppsala firade 35 år med många hälsningar

Uppsala läns centralorganisation för hjärt- och lungsjuka firade den 30 oktober sin 35-åriga verksamhet med en högtidssammankomst på Stadshotellet i Uppsala. Ett 85-tal gäster och medlemmar hade mött upp i en festlig miljö för att tillsammans fira jubileumet.

Centralorganisationens ordförande Mary Erixon kunde hälsa välkommen till företrädare för Akad. sjukhusets lungklinik, hälso- och sjukvårdsstyrelsen i landstinget, Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka samt Handikapporganisationernas centralkommitté i Uppsala län samt alla de medlemmar som mött upp till festligheten. Mary Erixon framhöll i sitt hälsningstal att en av orsakerna till att vi vill fira vårt jubileum är vår önskan att bli uppmärksammade och därmed den verksamhet vi bedriver bland dessa sjukdomsgrupper som nämns i vårt föreningsnamn. Hon påpekade vidare behovet av samarbete mellan handikapporganisationerna för att kunna lösa de

stora problem som trots allt ännu finns inom detta område.

En tillbakablick

Ordet överlämnades därefter till centralorganisationens sekreterare Bengt Johansson som i ett anförande minde om de gångna 35 åren. Kraven på att råda bot på missförhållanden inom sjukvården och det sociala området för patienterna vid landets sanatorier resulterade i att man vid sanatoriernas patientföreningar tog initiativ till att bilda De lungsjukas riksförbund i slutet av 1930-talet. Även här i Uppsala län intresserade man sig för dessa problem som gjorde sig gällande och gav en relief till den kamp, som måste föras mot sjukdomen, när det gällde de sociala skadeverkningarna för de tbc-sjuka jämsides med den kamp som läkarna förde mot sjukdomen. Vår organisation fann i denna kamp att de olika parterna måste samarbeta för att nå resultat. Den dåvarande Uppsala läns Konvalescentförening bildades av intresserade personer år 1941 för att tillvarata de lungsjukas intressen och i föreningens stadgar om ändamål och uppgift står bl.a. "Att verka för att behövande lungsjuka erhåller effektiv hjälp från det allmänna under icke förödmjukande former". I dagens stadgar består uppgifterna i bl.a. upplysning och propaganda samt samarbete med landsting, kommunala och statliga myndigheter samt fackliga och andra organisationer.

Bland dem som tillsammans med ett antal konvalescenter deltog i föreningens konstituerande den 24 september 1941 var dåvarande överläkaren vid centralsanatoriet Erik Hedvall och riksdagsmannen John Lundberg samt kapten Fredrik Kylberg från Vattholma.

1 000 medlemmar år 1949

Den första medlemsmatrikeln upptog 34 medlemmar och antalet medlemmar ökade under de närmast kommande åren till över 1 000 1949. Den steg i samma takt som intagningarna vid sanatoriet men vände senare och är nu 275 i centralorganisationen och 80 i lokalföreningen i Enköping.

En riktpunkt i föreningens historia var den socialvårdskonferens i november 1943 som möttes med stor anslutning från olika myndigheters sida, läkare och sjukvårdspersonal samt landstings- och riksdagsledamöter. Konferensen satte spår efter sig på olika håll dels genom det första landstingsanslaget till föreningen på 2 500 kr och dels att man tog upp olika frågor till

diskussion. Bl.a. kuratorsbefattningen på lungkliniken som kom till stånd 1946. 1950 ändrades föreningens organisationsform med sikte på bildande av lokalföreningar inom länet och namnet ändrades till Uppsala läns centralorganisation för lungsjuka. Lokalföreningar bildades på flera håll och av dem är fortfarande Enköpings Konvalescentförening i verksamhet.

En annan fråga som togs upp till behandling gällde problemet med konvalescenthemspplatser för tbc-sjuka från länet. Efter framställning till landstinget beviljades anslag för detta ändamål med syfte att bereda platser vid de konvalescenthem som drevs inom Riksförbundets organisationer. Detta anslag är numera utökat att även gälla hjärtsjuka konvalescenter sedan dessa grupper anslutit sig till förbundets verksamhetsområde.

1961 beslöt Riksförbundet vid sin kongress att taga upp gruppen hjärtsjuka inom sitt område och detta ledde till att länsorganisationen 1962 ändrade sitt namn i anslutning till detta.

Johansson slutade med att konstatera att många problem återstår att lösa på handikappområdet och ett tack till alla som stöder centralorganisationen i dess verksamhet.

Många hälsningar

Hälsningar framfördes av förbundssekreterare Tord Axelsson från Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka och överlämnade ett standard med förbundets emblem. Han gratulerade centralorganisationen för dess verksamhet och för de insatser den gjort i förbundets verksamhet.

Professor Gunnar Dahlström hälsade från lungkliniken och minde om de svåra tider under 1930- och 40-talet på tbc-sjukdomens område samt den utveckling som sedan skett på lungvårdens område i vårt land. Han poängterade att detta inte var fallet i andra delar av vår värld och nämnde bekymren i u-länderna bland annat.

En hälsning från hälso- och sjukvårdsstyrelsen frambars av dess ordförande docent Olle Hillerdahl och från Handikapporganisationernas centralkommitté hälsade dess ordförande Gunnar Eriksson och överlämnade en present. Han påminde om de insatser som organisationen gjort i HCK:s verksamhet.

Med en god middag, musik av Jerkers kapell samt dans fram till midnatt avslutades så jubileumsfirandet vilket centralorganisationens festkommitté hade all heder av och är värda ett varmt tack för. ■

Några ord till medarbetarna

Höstens sista nummer av Status hade som sista manusdag till tryckeriet fredagen den 10 september. Sedan dess har en mängd manus strömmat in till RHL-information. Det är naturligtvis glädjande men betyder tyvärr att en hel del får stå över till nästa nummer och att en del som är alltför gammalt får spolas helt. Skriv gärna kortare, ni som skriver reseberättelser. Det är bättre med ett bra foto i svart-vitt och en kort bildtext än långa beskrivningar som tyvärr blir väldigt lika vart man än har rest.

Och så händer det väl mer på hemmaplan än resor och utflykter. Tala om vad ni gör i övrigt.

Redaktören

ra andra länder har man mångdubbelt större summor att röra sig med.

Djupborrning i den svenska prekambriska berggrunden har i enstaka fall skett med diamanborr till 1,5 kilometers djup, vilket f n betraktas som en god prestation. För vidsträcktare geotermisk exploatering krävs större borrhöggregat av oljeborrningstyp och som arbetar annorlunda och som ännu inte är nämnvärt prövade i hårda arter. Amerikanska och ryska borrhöggregat ner till ca 8—10 kilometers djup i mjukare berg, visar att borrhögkostnaden ökar mycket kraftigt med borrhögsgjupet.

För svenskt vidkommande gäller det i första hand att kartlägga var det kan vara lämpligast att söka utnyttja jordvärme. Vidare måste borrhögstekniken utvecklas, vilket inte torde innebära något oöverstigit hinder. ■

LUFT

Forts fr sid 11

der graviditet. Kvinnor som röker under graviditeten gör det alltså med en uttalad risk för skador på fostret.

Ytterst små mängder av bensin, olja och stadsgas utlöser anfall hos astma-

tiker liksom den fotokemiska smogen i våra städer, överbefolkade som de är av bilar, har en rad effekter på stadsbornas hälsotillstånd: utom astmaanfäll påverkas lungfunktionerna synnerligen negativt vid nivån över 200 tiomiljondels gram per kubikmeter luft liksom ögats slemhinnor blir starkt irriterade vid denna nivå. Kvävedioxiderna vållar besvär i luftvägarna och ökar frekvensen av sjukdomar i andningsvägarna särskilt hos barn i de lägre åldrarna.

En annan typ av luftföroreningar är damm av asbest och sk ospecifikt damm, som luften i våra tätorter och samhällen är bemängd med. Det ospecifika dammet består av en mängd substanser, och det är bevisat av Lochtkemper och Teleky redan 1932 att sådant inert damm kan framkalla lungförändringar. Vetskapen om att vilket damm som helst, hur oskyldigt det än skulle kunna vara, kan orsaka lungförändringar redovisades redan under 1940-talet, och i en rad artiklar påpekade man då att mycket små koncentrationer i stora doser kan skada lungornas försvarsmekanism.

Sist och slutligen finns det anledning att påpeka att tobaksrökning kraftigt nedsätter kroppens försvarsmekanismer. Man har ställt frågan om tobaks-

rökning framkallar allergier, men förhållandet har inte studerats tillräckligt. Vad man emellertid bör uppmärksamma är irritationen hos icke-rökare, som naturligtvis har rätt att vistas i en rökfri miljö på sitt arbete och i väntsalar och på övriga offentliga platser, restauranger t ex. ■

Pristagare

bildkryss nr 8, 1976

1:a pris 50 kr Martin Wikström, Me-targränd 33, 951 42 Luleå

2:a pris 25 kr Ulla Broman, Orrekulla-vägen 10, 610 23 Kolmården

3:e pris 15 kr Asta Ståhl, Bohusgatan 51, 9 tr, 116 Stockholm

bildkryss nr 9, 1976

1:a pris 50 kr Ebba Sandgren, Stor-gatan 93 C, 941 00 Piteå

2:a pris 25 kr Lisette Forsberg, Box 224, 950 55 Sangis

3:e pris 15 kr Sören Eriksson, Fredags-vägen 1, 905 90 Umeå

Björkefors

Björkefors Konvalescenthem i Värmland är vackert beläget vid sjön Fryken 8 km norr om Sunne. Björkefors, som har 30 gästplatser, har hiss och är utrustat med några hjärtsängar för gäster med hjärtbesvär.

Björkefors erbjuder en vacker utsikt över sjön Fryken och fina promenadvägar i den närmaste omgivningen.

Dagavgiften vid Björkefors är kr 83:—. Landstings- och försäkringskassebidrag utgår. Bidrag till vistelse vid Björkefors kan också sökas hos Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka. Tag kontakt med Din kurator eller lokalförening för närmare upplysningar om platsbokning och bidragsmöjligheter.

Björkefors Konvalescenthem
686 00 Sunne
Telefon 0565/271 65,
vardagar kl 8.00—12.00

Extraförtjänst

Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka söker till tidskriften Status medarbetare som per telefon kan sälja prenumerationer på Status till allmänheten.

Du som har tid över och som har ett trevligt och lättsamt sätt och tror Dig kunna skaffa prenumeranter genom att per telefon kontakta allmänheten, är välkommen att ta kontakt med Bengt Dahlström på förbundskontoret per telefon 08-23 15 30 för närmare upplysningar.

LOKALFÖRENINGAR

Co för hjärt- och lungsjuka i Norrbotten
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Boden
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Gällivare
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Kalix
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Kiruna
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Luleå
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Piteå
 Länsföreningen för hjärt- och lungsjuka i Skaraborg
 Centralstyrelsen för hjärt- och lungsjuka i Stockholm
 Fören för hjärt- och lungsjuka i Stockholm (FHLIS)
 Söderby-Uttrans patientförening
 Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Södermanlands län
 Eskilstuna konvalescentförening
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Nyköping
 Lungkliniken patientförening, Eskilstuna
 Uppsala läns centralorg. för hjärt- och lungsjuka
 Enköpings konvalescentförening
 Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Värmlands län
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Karlstad
 Arvika konvalescentförening för hjärt- och lungsjuka
 De hjärt- och lungsjukas konv.fören. i Kristinehamn
 Hjärt- och lungsjukas förening i Säffle
 Hagfors konvalescentförening
 Vikö lokalförening av RHL

Patientföreningen Enighet, Lungkliniken, Arvika
 Co för hjärt- och lungsjuka i Västerbottens län
 Lövsta lokalförening Umeå av RHL
 Konvalescentföreningen Bången, Lycksele
 Hjärt- och lungsjukas förening i Skellefteå
 Hjärt- och lungsjukas förening i Vilhelmina
 Patientföreningen Lungkliniken, Umeå
 Co för hjärt- och lungsjuka i Västernorrlands län
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Härnösand
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Sollefteå m o
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Sundsvall m o
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Ånge
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Örnsköldsvik
 Österåsens Patientförening, Sollefteå
 Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Västmanlands län
 Lokalföreningen för hjärt- och lungsjuka i Fagersta
 Lokalföreningen Aros för hjärt- och lungsjuka i Västerås
 Patientföreningen, Lungkliniken, Västerås
 Sälko, Föreningen för hjärt- och lungsjuka, Borås
 Marks konvalescentförening, Skene
 Patientföreningen Skogsblomman, Borås
 Örebro läns centralorganisation för hjärt- och lungsjuka
 Örebro konvalescentförening
 Karlskoga konvalescentförening
 Linde-Nora lokalförening för hjärt- och lungsjuka
 Centralorg. för hjärt- och lungsjuka i Östergötland
 Föreningen för hjärt- och lungsjuka i Östergötland
 Hjärt- och lungsjukas förening, Norrköping

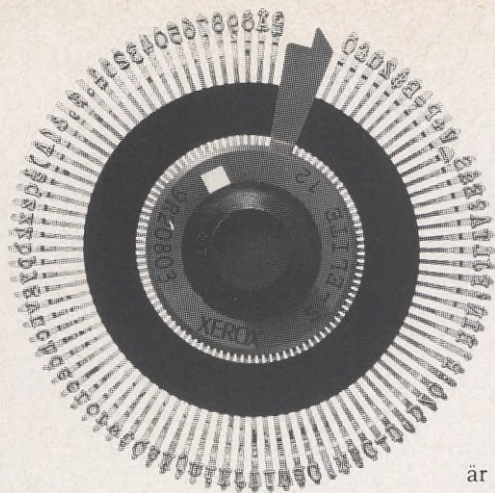
**2 msk matfett
 per dag-högst-rekommenderas!
 Fettsnål Skultunapanna hjälper
 att spara.**

Den har
 Nya TEFLON 2
 som är starkare och håller
släpplätt-egenskaperna längre,
 utan att ödsla fett.
 Inte en livstid men tillräckligt
 länge för att betala sig.
 Sparar du 15 g=1 msk fett per dag
 blir detta 35:— kr/år och på
 köpet får du hälsosammare
 mat.
 47.000 kcal per år
 lättare.

GRÄNGES ALUMINIUM
 SKULTUNAKÄRL

Automatiska skrivmaskiner har fördelen att de kan lagra information och sedan skriva ut vad de lagrat helt automatiskt. Genom att skrivmaskinen har ett minne underlättas och förenklas kontorsrutiner. Många tidskrävande och tråkiga omskrivningar försvinner.

Tack vare skrivhjulet och avancerad elektronik skriver Xerox 800 dubbelt så fort som sina konkurrenter. Efter som den dessutom skriver både fram- och baklänges ökar hastigheten ytterligare. Mekanik har i hög grad ersatts av elektronik vilket gör att den har få rörliga delar. Xerox 800 är därför inte bara snabb utan också driftsäker och tystgående.

Nya Xerox 800 skriver dubbelt så fort med sitt hjul som andra automatiska skrivmaskiner med sina kulor.

En annan fördel med Xerox 800 är att skrivhjulen är utbytbara. En och samma maskin kan inte bara växla mellan Pica och Elite utan också skriva med proportionell skrift. Vilket gör att man kan få rak högerkant som i boktryck.

Xerox 800 används antingen med en eller två lässtationer. Med två lässtationer kan man t. ex. ta adresser från den ena och brevtextr från den andra. Texterna lagras på kassetband eller magnetkort. På dessa registreras även marginal- och tabulatorinställningar för varje sida.

Radbytet på Xerox 800 sker automatiskt även vid manuell utskrift. Alla knappar har svensk text och man behöver inte vara något tekniskt snille för att klara av Xerox 800.

Nya Xerox 800 är ett stort steg

framåt. Ett steg som var naturligt för oss att ta med den erfarenhet av kontorsrutiner vi fått genom åren.

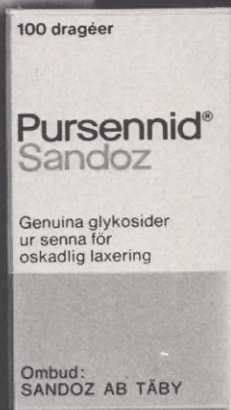

RANK XEROX

Xerox 800 kan liksom övriga utrustningar från Rank Xerox köpas eller hyras.

Trög mage ibland?

Pursennid®

Väl beprövat
säker effekt
milt och skonsamt
enkelt att ta.

Förpackningar:
20 st, 40 st (tryckpack
och glas),
100 st, 200 st (glas).

SANDOZ AB, FACK, 183 20 TÄBY

